

# Έννοια της «οικουμενικότητας» στην Ορθόδοξη παράδοση

## Έννοια της «οικουμενικότητας» στην Ορθόδοξη παράδοση

Στο επίκεντρο όχι μόνο της ενδοεκκλησιαστικής, αλλά και της ευρύτερης, κοινωνικής συζητήσεως βρέθηκαν, εξαιτίας των τελευταίων εξελίξεων γύρω από την Ορθόδοξη Εκκλησία, ζητήματα της Ορθόδοξης εκκλησιολογίας και του κανονικού δικαίου.

Κανείς δεν πρέπει πλέον να έχει αμφιβολίες ως προς τον προμελετημένο χαρακτήρα της πολιτικής του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως στην αποδόμηση του ιστορικώς διαμορφωθέντος και κατωχυρωθέντος από την χιλιετή Ορθόδοξη παράδοση συστήματος εκκλησιαστικής διοικήσεως και όλες οι πράξεις του προς την κατεύθυνση αυτή – αρχής γενομένης από την κακόφημη Σύνοδο της Κρήτης του 2016 και καταλήγοντας στην άνευ προηγουμένου και με περιφρόνηση των ιερών κανόνων παρέμβαση στα του Πατριαρχείου Μόσχας στην Ουκρανία – είναι σταθμισμένες και προσχεδιασμένες καλά.

Υπό τις συνθήκες αυτές κρίνεται ιδιαιτέρως σημαντικό να εξερευνήσουμε τη γένεση, την εξέλιξη και το εσωτερικό περιεχόμενο των σπουδαιότερων για την Ορθόδοξη παράδοση εννοιών και θεσμών, όπως η «Τοπική Εκκλησία», η «συνοδικότητα», η «καθολικότητα», το «πρωτείο» κλπ.

Παρακάτω προτείνεται να ανιχνεύσουμε την ιστορία της διαμορφώσεως και της εξελίξεως ενός εκ των βασικών όρων της Ορθόδοξου εκκλησιολογικής παραδόσεως, δηλαδή του «οίκουμενικός».

### 1. ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ=ΠΑΝΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΟΣ

Η Ελληνική λέξη «οίκουμένη» δηλώνει κυριολεκτικά την κατοικημένη γη. Όμως ήδη από την εποχή της αρχαιότητας αυτή η λέξη προσδιόριζε περιοχές εξαπλώσεως του Ελληνικού πολιτισμού σε αντιδιαστολή προς τα βαρβαρικά εδάφη. Τη Ρωμαϊκή εποχή ο έν λόγω όρος άρχισε να αντιλαμβάνεται πολιτικά, ως συνώνυμο της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας[1].

Για τις περαιτέρω κρίσεις είναι ιδιαιτέρως σπουδαίο ότι σε αυτή την τελευταία σημασία της η λέξη «οίκουμένη» απαντά στην Καινή Διαθήκη και ιδίως στον Απόστολο Λουκά, στο Ευαγγέλιο και τις Πράξεις (Λκ. 2.1[2] και Πραξ. 17.6[3], 24.5[4]). Με την ευρύτερη σημασία της η «οίκουμένη» ως αυτοκρατορία απαντά στον Απόστολο Παύλο για να προσδιορισθεί η κυρίως προσδοκία της χριστιανικής πίστεως, δηλαδή η μέλλουσα Βασιλεία του Θεού (Έβρ. 2.5[5]).

Κατὰ τὴν αἰσιοπατερική εποχή ἡ χρήση τῆς λέξεως «οἰκουμένη» παρέμενε διπλή: προσδιόριζε τόσο ὅλη τὴν υδρογείο[6], ὅσο καὶ τὴ Ρωμαϊκή αυτοκρατορία[7]. Ἡ δεύτερη περίπτωση εἶναι χαρακτηριστική τῶν ἐπισήμων κειμένων, τὰ ὁποῖα ἀντανακλοῦν τὶς αξιώσεις τῶν αυτοκρατόρων ἐπὶ καθολικότητος τῆς ἐξουσίας αὐτῶν.

## 2. ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΣΥΝΟΔΟΣ ΩΣ ΣΥΝΟΔΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΩΝ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Στὴν Ἐκκλησία ὁ ὅρος «οἰκουμενικός» ἀρχίζει κυρίως νὰ χρησιμοποιεῖται ὡς ὀνομασία τῆς πάνκοινης Συνόδου Ἐπισκόπων, ἡ ὁποία συνήλθε, κατόπιν πρωτοβουλίας τοῦ αυτοκράτορα, τὸ 325 στὴ Νίκαια. Εἶναι ἐνδεικτικό ὅτι γεωγραφικά ὅλη ἡ αυτοκρατορία ἐκπροσωπήθηκε στὴν ἐν Νικαίᾳ Σύνοδο, ἡ ὁποία ἦταν πρώτη στὴ σειρά τῶν παρομοίων συνελεύσεων πανεκκλησιαστικῆς ἐμβέλειας. Συνεκλήθη με τὸ αυτοκρατορικό διάταγμα ὡς διάσκεψη Ἐπισκόπων πρὸς ἐξέταση τῶν ἐνδοκρατικῶν ἐκκλησιαστικῶν προβλημάτων.

Προνόμια τῆς αυτοκρατορικῆς ἐξουσίας στὸ χώρο τοῦ ἱεροῦ, ἡμποροῦν νὰ ἐξαχθοῦν ἀπὸ τὴ Ρωμαϊκή εἰδωλολατρική νομική παράδοση[8]: πράγματα ἱερά καὶ κληρικοί υπάγονται στὸ δημόσιο δίκαιο, ὅπως ἀναφέρει τὸ ἀπόφθεγμα ἀπὸ τὶς «Διατάξεις» τοῦ Οὐλπιανού, τὸ ὁποῖο ὁ Ιουστινιανὸς ἐνέταξε στὸν Α' βιβλίο τῶν «Πανδεκτῶν». Εφόσον σύμφωνα με τὸ οὕτως λεγόμενο Lex Regia τοῦ Βεσπασιανού, τὸ ἐπίσης ἐνταχθέν στὶς «Πανδέκτες», ὁ αυτοκράτορας ἔλαβε ἀπὸ τὸ λαὸ ὅλα τὰ δικαιώματα τῆς ὑπάτης πολιτικῆς ἐξουσίας, ἐπίσης στὴν πρόνοιά τοῦ ἀνετίθεντο καὶ θρησκευτικά ζητήματα. Οἰκοθεν νοεῖται ὅτι τὴ χριστιανική εποχή – μετὰ ἀπὸ ἐξαιρετικά ἐπίπονη προσαρμογή – τὰ δικαιώματα τοῦ αυτοκράτορα σὲ αὐτὸ τὸν τομέα περιορίσθηκαν στὸ δημόσιο τομέα καὶ τοὺς ἐκκλησιαστικούς κανόνες. Ἀλλὰ σὰν κόκκινη κλωστή ὅλες τὶς αυτοκρατορικές σάκρες (sacra) περὶ συγκλήσεως Ἐπισκόπων[9] διαπερνά ἡ ἰδέα ὅτι οἱ Οἰκουμενικὲς Σύνοδοι συγκαλοῦνται ἀπὸ πολιτικές ἀρχές με ἀμιγῶς πολιτικούς σκοποὺς (φροντίδα γιὰ τὴν ὁμοψυχία τοῦ λαοῦ, ἡ δημόσια τάξη, ἡ ευημερία τοῦ κράτους, νίκες τοῦ στρατοῦ κα.).

Μόνο ἀργότερα κατὰ τὴν ἀποδοχή τῶν συνοδικῶν ἀποφάσεων ἀπὸ τὶς ἄλλες Ἐκκλησίες, ἐκτὸς τῆς ἐπικράτειας τῆς Ρωμαϊκῆς αυτοκρατορίας, ἡ θέση αὐτῆς, ὅπως καὶ ἡ θέση τῶν μεταγενεστέρων Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ἐδύνατο νὰ ἐκλαμβάνεται ὡς πανχριστιανική. Ἡ διαδικασία ἀποδοχῆς τῶν ἀποφάσεων τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων εἶναι ἐπίσης ἀξιοσημεῖωτη: ἔτσι, οἱ ὅροι τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου ἐγίναν ἀποδεκτοὶ ἀπὸ τὴν Περσική Ἐκκλησία τῆς Ἀνατολῆς τὸ ἔτος 410 στὴ Σύνοδο τοῦ Βεχ-Ἀρντασίρ, τὴν ὁποία συνεκάλεσε, καὶ τὸ ὁποῖο εἶναι χαρακτηριστικό, ὁ Σαχανσάχ Ἰσδιγέρδης Α'. Συνεπῶς, ἡ ἐν λόγῳ Σύνοδος ἀποτελεῖ ἀνάλογο τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου στὴν ἐπικράτεια τοῦ **Σασσανιδικοῦ Ἰράν** με μιὰ χαρακτηριστική διαφορὰ, ὅτι συνεκλήθη ἀπὸ ἓνα ὁπαδὸ τοῦ Ζωροάστρη καὶ ὄχι ἀπὸ κατηχούμενο χριστιανό.

Μία Οικουμενική Σύνοδος ουδέποτε συνεκλήθη ως ανώτατο όργανο της εκκλησιαστικής διοικήσεως. Οι στόχοι της ήταν πάντοτε πολύ συγκεκριμένοι: η αναίρεση των αιρετικών διδασκαλιών και η διατύπωση των δογμάτων αφενός, και η αντιμετώπιση των φλεγόντων κανονικών ζητημάτων αφετέρου.

Ταυτόχρονα πρέπει να σημειωθεί ότι καίτοι οι κανόνες των Οικουμενικών Συνόδων δικαίως μεν παρουσιάζονται ως θεμέλιο της κανονικής παραδόσεως της Ορθοδοξίας, η Οικουμενική Σύνοδος δεν αποτελεί μοναδική αλλά ούτε και εντελώς ξεχωριστή πηγή του εκκλησιαστικού δικαίου. Στον «Νομοκανόνα» έχουν περιληφθεί επίσης και έγκριτοι ορισμοί των αγίων πατέρων, οι αποφάσεις των Τοπικών Συνόδων και οι ερμηνείες των εκκλησιαστικών επιστημόνων κανονολόγων. Άρα, οι Οικουμενικές Σύνοδοι μόνο εντάσσονται στον ευρύ κύκλο της Ορθοδόξου νομικής παραδόσεως χωρίς όμως να την εξαντλούν.

Είναι άκρως σπουδαίες οι φόρμουλες, μέσα στις οποίες οι Οικουμενικές Σύνοδοι παραπέμπουν οι μία στην άλλη: δεν αναφέρονται όμως στις αποφάσεις των Συνόδων ως ξεχωριστών εκκλησιαστικών θεσμών, αλλά στις αποφάσεις των συμμετασχόντων Επισκόπων. Αυτή η ασήμαντη, σε πρώτη όψη, λεπτομέρεια, δεικνύει ότι οι συνοδικές αποφάσεις εκλαμβάνονταν όχι μέσα στα τυπικά-θεσμικά πλαίσια, αλλά ως ομόφωνες αποφάσεις των έν Πνεύματι Αγίω ενωμένων Επισκόπων.

Να τονισθεί με έμφαση ότι δεν υπάρχουν δογματικοί ή κανονικοί ορισμοί για τη θέση, τον χαρακτήρα και τη μορφή μιας Οικουμενικής Συνόδου. Επιπλέον, στην ιστορία συνήλθαν κατ'επανάληψιν Σύνοδοι, οι οποίες συνεκαλούντο και ελειτούργουν ως Οικουμενικές, αλλά στη συνέχεια η Εκκλησιαστική παράδοση θα τις ονόμασε ψευδο-Συνόδους, των οποίων οι αποφάσεις θα καταδικασθούν πλέον ως αιρετικές. Όθεν, ο ορισμός των δογματικών αποφάσεων των Οικουμενικών Συνόδων ως αλαθήτων τυγχάνει σε διαλεκτική σχέση με τον ίδιο τον ορισμό της Οικουμενικής Συνόδου, της οποίας οι δογματικές αποφάσεις αναγνωρίζονται ως Ορθόδοξες. Τέλος πάντων, δεν είναι η ίδια η Σύνοδος, η οποία ορίζει την οικουμενικότητά της: όλα αυτά συμβαίνουν κατά τη μεταγενέστερη αποδοχή των αποφάσεών της από το πλήρωμα της Εκκλησίας. Παράλληλα, με τη διάδοση του όρου «Οίкуμενική Σύνοδος» στη Δύση εμφανίζεται η έννοια της (*Ecclesia universalis*), δηλαδή της «οίкуμενικής Εκκλησίας». Ταυτόχρονα, οι πάπες της Ρώμης, αρχίζοντας από το 5<sup>ο</sup> αι. υπερτονίζουν τη δευτερεύουσα σημασία οιωνδήποτε Συνόδων, συμπεριλαμβανομένων και των Οικουμενικών, έναντι της έδρας του Αποστόλου Πέτρου, της «πρωτευούσης» στην οικουμενική Εκκλησία[10].

### **3. ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΙ ΘΡΟΝΟΙ – Η ΠΕΝΤΑΡΧΙΑ ΤΩΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΩΝ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ**

Ὡς προς τους Προκαθημένους των επισκοπικών θρόνων ο όρος «οἰκουμενικός» αρχίζει να χρησιμοποιείται μία εκατονταετία μετά την Α' Οικουμενική Σύνοδο. Το 449, στην Β' ἐν Εφέσῳ («ληστρική») Σύνοδο ο Επίσκοπος Ολύμπιος Ευάζων της Μητροπόλεως Εφέσου προσφώνουσε τον πατριάρχη Διόσκορο «οἰκουμενικὸ πατριάρχη τῆς μεγάλης πόλεως Ἀλεξανδρείας»[11]. Η Εκκλησία της Εφέσου εκείνο το χρόνο αγωνιζόταν, και μάλιστα επιτυχώς, με τη συνδρομή της Αλεξανδρείας, να υπερασπισθεί την ανεξαρτησία της έναντι της Κωνσταντινουπόλεως, γι' αυτό η προσφώνηση του Ολυμπίου δύναται να θεωρείται ως επίτηδες πομπώδης. Και όμως, η ίδια η χρήση του όρου «οἰκουμενικός» στα πλαίσια αυτά δεικνύει σαφώς ότι εκείνη την εποχή ἤδη η σημασία της ήταν αντιληπτή και προφανώς υπεδείκνυε κάποια ιδιαίτερη θέση του Επισκόπου. Και μάλιστα, η θέση αυτή δεν ήταν αποκλειστική. Στους λιβελλούς κατά του ιδίου του Διοσκόρου, τους οποίους υπέβαλαν στη Ρώμη οι Αλεξανδρινοὶ κληρικοί Θεόδωρος, Ισχυρίων και Αθανάσιος, προσφωνούν τον πάπα Λέοντα το Μεγάλο «ἀγιώτατον καὶ μακαριώτατον οἰκουμενικὸν ἀρχιεπίσκοπον καὶ πατριάρχην τῆς μεγάλης Ρώμης»[12]. Επομένως, στην εκκλησιαστική πολιτική του 5<sup>ου</sup> αι. ο τίτλος «οἰκουμενικός», προς το παρόν άτυπα, υπεδείκνυε την ιδιαίτερη θέση του Επισκόπου και την πανεκκλησιαστική αυτού αυθεντία. Προφανώς, ότι μία τέτοια αντίληψη του όρου «οἰκουμενικός» κατέστη εφικτή μόνο με τη συσχέτιση αυτού με την πολιτική χρήση της λέξεως με την έννοια «παναυτοκρατορικός».

Τον 6<sup>ο</sup> αι. ο προσδιορισμός «οἰκουμενικός» εμφανίζεται στον τίτλο των πατριαρχών Κωνσταντινουπόλεως. Για πρώτη φορά καταγράφεται στην διάταξη του Ιουστινιανού του έτους 530 «Ἐπιφανίῳ, ἀρχιεπισκόπῳ τῆς εὐδαίμονος πόλεως καὶ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ»[13]. Αυτό το μνημεῖο νομοθεσίας προκαλεί ενδιαφέρον και για τον εξής λόγο: ο θρόνος του Επιφανίου αποκαλείται «...τῇ ἀγιωτάτῃ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ τῆς εὐδαίμονος ταύτης πόλεως, τῇ ἡμετέρᾳ καὶ πάντων μητρὶ, ἣτις κεφαλὴ ἐστὶ τῶν ἄλλων πασῶν»[14].

Εντούτοις, δεν πρέπει να αποπλανά αυτή η πομπώδης φρασεολογία. Πρώτον, ο τίτλος του «οἰκουμενικού» δεν χρησιμοποιείται εδώ ως καινοτομία, αλλά, μάλλον ως καθημερινή τελεταρχική έκφραση. Δεύτερον, η αρχηγία της Κωνσταντινουπόλεως ουδέποτε νοείτο ως απόλυτη. Ο ίδιος ο Ιουστινιανός καταχώρησε τούτο στο νόμο του 545 (Νοερά 131), όπου ακριβώς συμφώνως προς τις αποφάσεις της Α' και Β' Οικουμενικών Συνόδων ορίζεται ότι «...τὸν ἀγιώτατον τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης πάπαν πρῶτον εἶναι πάντων τῶν ἱερέων, τὸν δὲ μακαριώτατον ἀρχιεπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως τῆς νέας Ῥώμης δευτέραν τάξιν ἐπέχειν μετὰ τὸν ἀγιώτατον ἀποστολικὸν θρόνον τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, τῶν δὲ ἄλλων πάντων προτιμᾶσθαι»[15].

Ὅμως το πλέον σημαντικό κείμενο για την κατανόηση του συστήματος του εκκλησιαστικού πολιτεύματος, το οποίο επεξεργάσθηκε από τη Ρωμαϊκή νομοθεσία ἐπὶ Ιουστινιανού, αποτελεί η Νεαρά 109 του έτους 541. Περιλαμβάνει την ακόλουθη πρόταση: «αἵρετικούς δὲ καὶ ἐκεῖνοι εἰρήκασι καὶ ἡμεῖς λέγομεν τοὺς διαφορῶν ὄντας αἵρέσεων,...καὶ πρὸς γε πάντας τοὺς μὴ ὄντας

μέλος τῆς ἀγίας τοῦ θεοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας, ἐν ᾗ πάντες ὁμοφώνως οἱ ἁγιώτατοι πάσης τῆς οἰκουμένης πατριάρχαι, ὃ τε τῆς ἐσπερίας Ῥώμης καὶ ταύτης τῆς βασιλίδος πόλεως καὶ Ἀλεξανδρείας καὶ Θεουπόλεως καὶ Ἱεροσολύμων, καὶ πάντες οἱ ὑπ' αὐτοῦς τεταγμένοι ὁσιώτατοι ἐπίσκοποι τὴν ἀποστολικὴν κηρύττουσι πίστιν τε καὶ παράδοσιν»[16].

Πραγματικά ἐδῶ ἔχουμε νὰ κάνουμε με τὴν *expressis verbis* ἀρχὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς «οἰκουμενικότητος», ἡ ὁποία ἐκφραζόταν κατ' ἐπανάληψιν ὑπὸ ἄλλες μορφές, τόσο πρὶν ὅσο καὶ μετὰ τὸν Ἰουστινιανό. Αὐτὴ ἡ ἀρχὴ συνένωνε ὀργανικά τις ἐννοίες τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ τῶν πέντε Οἰκουμενικῶν πατριαρχικῶν θρόνων: ἡ πρώτη αποτελοῦσε μιὰ ἐκτακτὴ συνέλευση, ἐνῶ τὴν ἀποστολὴ αὐτῆς – νὰ καταδικάζει αἵρέσεις καὶ νὰ ἀνακηρύττει τὴν ἀποστολική πίστη καὶ παράδοση – τὴν ἀσκούσαν τακτικῶς οἱ πέντε πρεσβυγενεῖς ἐπίσκοποι τῆς «οἰκουμένης», δηλαδὴ τῆς αυτοκρατορίας. Τὸ καθεστῶς τῶν μελῶν μιᾶς τέτοιας πενταρχίας ἦταν ἀκριβῶς κρατικὸ καὶ ὄχι ἐκκλησιαστικόν, διότι παράλληλα με τὰ πέντε πατριαρχεῖα συνυπήρχαν καὶ ἄλλες αυτοκέφαλες Ἐκκλησίαι, λ.χ. τῆς Κύπρου ἢ ὁ ἰδρυθεὶς ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Ἰουστινιανὸ θρόνος τῆς Α' Ἰουστινιανῆς. Παρὰ ταῦτα, αὐτοὶ οἱ θρόνοι, αὐτοτελεῖς ἀπὸ τὴν ἀποψη ἱεροκανονικῇ, συμπεριλήφθηκαν στὸν ἀριθμὸ τῶν ὑποτεταγμένων στὴν πενταρχία στὴν κρατικὴ ὄψη τῆς «οἰκουμενικότητος». Ὅσο δε ἀφορὰ τις Ἐκκλησίαι ἐκτὸς τῆς αυτοκρατορίας, στὸ Ἰράν, τὴ Γεωργία, τὴν Ἀρμενία καὶ τὴν Αἰθιοπία, οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ὀργανισμοὶ αὐτῶν οὐδέποτε ἐθεωρήθησαν ἐντεταγμένες στὴν «οἰκουμένη». Ἡ δογματικὴ ἐνότηता τῶν χριστιανῶν καθορίζετο μέσω τῆς ἐννοίας τῆς «καθολικότητος».

Οἱ σχέσεις μετὰ τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν διέφεραν κατὰ τὴν τιμὴν, ἀλλὰ ἦταν ἰσότιμες ὡς πρὸς τὴν ἐξουσία. Καὶ μόνο λόγῳ τῶν ἱστορικῶν συνθηκῶν τὸ σύστημα τῆς πενταρχίας μετασχηματίσθηκε σὲ μεγάλο βαθμὸ ὑπὲρ τοῦ θρόνου Κωνσταντινουπόλεως, ὁ ὁποῖος μέχρι σήμερα ἀπολαμβάνει τὸν τίτλον τοῦ «οἰκουμενικοῦ». Μολονότι, ἡ παραδοσιακὴ χρῆσις αὐτοῦ τοῦ τίτλου ἀπὸ τὴν πρῶν πρῶτεύουσα τῆς πρῶνς Αυτοκρατορίας δὲν πρέπει νὰ ἐπισκιάσῃ τὸ γεγονὸς, ὅτι ἐξ ἀρχῆς, καὶ πολλάκις ἀργότερα, «οἰκουμενικά» ἀναγνωρίζονταν ὅλα τὰ πέντε πατριαρχεῖα, στα ὁποῖα ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ καὶ περιορίζετο ὅλο τὸ πλήρωμα τῆς Ὁρθοδοξίας στὴν Αυτοκρατορία.

Ἔτσι, ὁ περίφημος συγγραφέας καὶ ἐκκλησιαστικὸς παράγοντας τοῦ 9<sup>ου</sup> αἰ. ὁ Ἅγιος Θεοφάνης ὁ Ὁμολογητὴς, ὁ προσκείμενος στὸ πατριαρχικὸ γραφεῖον Κωνσταντινουπόλεως, στὴ Χρονογραφία τοῦ ἀποκαλεῖ καὶ τὰ πέντε πατριαρχεῖα «μεγάλοι καὶ οἰκουμενικοὶ θρόνοι»[17].

Ἐπίσης, εἶναι ἀκρῶς σημαντικὸ ὅτι καὶ μετὰ τὴν ἄλωση τοῦ Βυζαντίου μιὰ τέτοια ἀντίληψη διατηρεῖται στὴ Ρωσικὴ παράδοση. Στὸν Καταστατικὸ Χάρτη τῆς Συνόδου 1589, με τὸν ὁποῖον ἱδρύθηκε τὸ πατριαρχεῖον στὴ Ρωσία, ἡ ἀπόδοση τοῦ πατριαρχικοῦ τίτλου καὶ ἀξιώματος στὸν Μόσχας Ἰωβ ἀπὸ τὸν πατριάρχη Ἱερεμία Β' περιγράφεται ὡς ἐκλογή «ἢ δικὴ σου, τοῦ παναγιωτάτου Ἱερεμίου, τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης καὶ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, καὶ τῶν λοιπῶν οἰκουμενικῶν Πατριαρχῶν Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων καὶ πάσης τῆς

συνόδου ἑλληνικῆς»[18].

Στα Ρωσικά μνημεία του 16<sup>ου</sup> – 17<sup>ου</sup> αι. απαντά πολλάκις η φράση «Οἰκουμενική Σύνοδος» ὡς προς τις Συνόδους Ἱεραρχίας της Ρωσικῆς Εκκλησίας[19].

#### 4. ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΕΣ ΑΞΙΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Να τονισθεῖ ὅτι στο ορολογικό επίπεδο τυγχάνει εντελῶς αδύνατος ο διαχωρισμός μεταξύ «παναυτοκρατορικής» και «παγκόσμιας» διαστάσεως της ἑννοίας «οἰκουμενικός», κάτι το οποίο αντικατόπτριζε ἄριστα το δισυπόστατο του καθεστώτος της ἰδίας της Ρωμαϊκῆς αυτοκρατορίας, ἡ οποία προέβαλε αξιώσεις ὡς οἰκουμενική υπερδύναμη. Παρόμοιο δισυπόστατο λειτουργούσε φαινομενικά ὡς πρόσφορο ἔδαφος γιὰ τὴν παρέκκλιση τῆς ἑννοίας τοῦ τίτλου «οἰκουμενικός», ο οποίος στα ἐπίσημα κείμενα ἀποδίδετο ἀποκλειστικά στὸν Κωνσταντινουπόλεως – Νέας Ρώμης, προς τὶς αξιώσεις ἐπὶ πραγματικά καθολικῆς δικαιοδοσίας. Παρά ταῦτα, τίποτε ἀπὸ αὐτὰ παρατηροῦνται στὶς πηγές.

Ο Ἀναστάσιος Βιβλιοθηκᾶριος, ὁ παπικός ἀπεσταλμένος στὴν Σύνοδο 869 ἔγραφε: «Οἱ Ἕλληνες ἀποκαλοῦσαν συχνά τὸν πατριάρχη αὐτῶν 'οἰκουμενικό'...Ὅταν, εὐρισκόμενος στὴν Κωνσταντινούπολη κατέκρινα τοὺς Ἕλληνες λόγῳ τῆς λέξεως αὐτῆς καὶ ἤλεγχε τὴ ματαιοδοξία καὶ υπερηφάνεια αὐτῶν, μου ἀντέλεξαν ὅτι δὲν ἀποκαλοῦν τὸν πατριάρχη 'οἰκουμενικό' (oecumenicus, τὸ οποίο πολλοὶ ἀπέδωσαν ὡς universalis) ἐπειδὴ αὐτός εἶναι ἐπίσκοπος ὅλου τοῦ κόσμου, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἔχει ἐξουσία ἐπὶ ἐνός μέρους τοῦ κόσμου, ὅπου κατοικοῦν οἱ χριστιανοί. Ἐκεῖνο τὸ οποίο οἱ Ἕλληνες ἀποκαλοῦν 'οἰκουμένη' στοὺς Λατίνους δὲν δηλώνει μόνον τὸν κόσμον (orbis), ἐκ τῆς χρήσεως τοῦ οὗρου με τὴν ἑννοία τῆς «οἰκουμένης» καὶ προέρχεται ὁ 'οἰκουμενικός', ἀλλὰ καὶ κάθε οἰκία ἢ τόπος κατοικούμενος»[20].

Επομένως, τὸ 9<sup>ο</sup> αι. στὶς ἐπαφές με τὴ Ρώμη οἱ ἴδιοι οἱ Βυζαντινοὶ ἐρμήνευαν τὸν τίτλο «οἰκουμενικός» ὡς «τοπικός», κάτι τὸ οποίο πηγάζει ὀργανικά ἀπὸ τὴν καθιερωμένη ἀντίληψη τοῦ «οἰκουμενικοῦ» ὡς «παναυτοκρατορικοῦ».

Μια τέτοια ἀντίληψη κρατεῖτο ἐπὶ αἰῶνες.

Ἡ Εγκύκλιος Ἐπιστολή τῆς Εκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως 1895 ἀναφέρει ἐπὶ λέξει: «Οἱ θεῖοι Πατέρες τιμώντες τὸν ἐπίσκοπον Ρώμης μόνον ὡς ἐπίσκοπον τῆς πρωτεύουσας πόλεως τοῦ κράτους, ἀπέδωκαν αὐτῷ *προεδρείας πρεσβεῖα τιμητικὰ*, θεωρήσαντες αὐτὸν ἀπλῶς ὡς πρῶτον τῇ τάξει ἐπισκόπων, τοῦτ' ἔστι πρῶτον ἐν ἴσοις, ἅπερ πρεσβεῖα καὶ τῷ Κωνσταντινουπόλεως ἀπένειμαν κατόπιν, ὅτε ἡ πόλις αὕτη ἐγένετο πρωτεύουσα τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους...ὁ Ρώμης ἐστὶν ἐπίσκοπος ἰσότημος τῷ ἐπισκόπῳ τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως καὶ τοῖς τῶν ἄλλων

Ἐκκλησιῶν, ἐν οὐδενὶ δὲ κανόνι καὶ παρ' οὐδενὶ τῶν πατέρων ὑπαινιγμὸς τις γίνεται, ὅτι ποτὲ ὁ Ρώμης μόνος ἐστὶν ὁ ἀρχηγὸς τῆς καθόλου Ἐκκλησίας καὶ ὁ ἀλάθητος κριτὴς τῶν ἐπισκόπων τῶν ἄλλων ἀνεξαρτήτων καὶ αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν»[21].

Ἡ κατάσταση μεταβάλλεται ἀπότομα τὸ 20<sup>ο</sup> αἰ. Σε αὐτὴν κρίσιμη γιὰ τὴν πορεία ὅλου τοῦ χριστιανισμοῦ τῆς Ανατολῆς ἡ Κωνσταντινούπολη ἀποπειράται νὰ ἀναμορφώσει ὅλη τὴ δομὴ τῆς ἀνά τὴν οἰκουμένη Ὁρθοδοξίας, προκειμένου νὰ κατέχει ἐντὸς αὐτῆς μιὰ θέση, εἴν ὅχι τῆς ἀκρας κεφαλῆς, τότε ἐν πάσῃ περιπτώσει τοῦ μοναδικοῦ μετὰ τὸ καθεστῶς τοῦ «προνοητῆ» ὅλων τῶν λοιπῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν.

Εἰάν τὸ ἐπίσημο ἡμερολόγιο τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως τὸ ἔτος 1906 ἀνέφερε ἀκόμη ὅτι ἡ ονομασία «οἰκουμενικὸς» ἐξ ἀρχῆς ἦταν καὶ παραμένει «ἀπλῶς τιμητικὴ, οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσα πρὸς τὴν ἑκτασὶν τῆς δικαιοδοσίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριάρχου»[22], τὸ ἔτος 1908 στὸν τόμο τοῦ Ἰωακείμ Γ' πλέον διαβάζουμε τὰ ἀκόλουθα: «Οὔτε ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ οὐδεμίᾳ ἄλλῃ Ἐκκλησίᾳ ἢ θρόνος μποροῦσαν σύμφωνα μετὰ τοὺς κανόνες νὰ ἐπεκτείνουν τὴν ἐξουσία αὐτῶν πέραν τῆς περιοχῆς αὐτῶν, ἐξαιρουμένου τοῦ ἡμετέρου ἀγιοτάτου, ἀποστολικοῦ καὶ πατριαρχικοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, ὁ ὁποῖος δικαίως ἔχει ἀρμοδιότητα νὰ ἀσκήσῃ τὴν ὑπάτη πνευματικὴ μέριμνα ἐπὶ τῶν υπερορίων Ἐκκλησιῶν τόσο βάσει τῶν παραχωρηθέντων σὲ αὐτὸ προνομίων νὰ ἐγκαθιστᾷ τοὺς ἐπισκόπους ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς, καὶ τούτου σημαίνει, πέραν τῶν καθορισθέντων ἐκκλησιαστικῶν περιοχῶν, ὅσο καὶ βάσει τῶν πρεσβειῶν αὐτοῦ».

Εἶναι σαφές ὅτι μετὰ τὸ «προνόμιο νὰ ἐγκαθιστᾷ ἐπισκόπους ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς» ἐννοεῖ τὸν 28<sup>ο</sup> κανόνα τῆς ἐν Χαλκηδόνι Συνόδου. Καὶ ὅμως ἡ κατ' αὐτὸν τρόπο θεώρηση αὐτοῦ τοῦ κανόνα ἐπιτρέπεται μόνο ἀπὸ μιὰ ἀπολύτως αὐθαίρετη, ἢ μάλλον ἀκριβέστερα, ψευδὴ ἐρμηνεία αὐτοῦ. Διότι αὐτὸς ὁ περίφημος καὶ κάποτε τόσο ἀντιλεγόμενος κανόνας ἀναφέρει ἐπὶ λέξει: «... Καὶ ὥστε τοὺς τῆς Ποντικῆς, καὶ τῆς Ἀσιανῆς, καὶ τῆς Θρακικῆς διοικήσεως μητροπολίτας μόνους, ἔτι δὲ καὶ τοὺς ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς ἐπισκόπους τῶν προειρημένων διοικήσεων χειροτονεῖσθαι ὑπὸ τοῦ προειρημένου ἀγιοτάτου θρόνου τῆς κατὰ Κωνσταντινούπολιν ἀγιοτάτης ἐκκλησίας»[23].

Συνεπῶς, πράγματι ἐπιτρέπεται στὸν πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως νὰ ἐγκαθιστᾷ ἐπισκόπους ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς. Ἀλλὰ μόνο ἐντὸς τῶν τριῶν συγκεκριμένων διοικήσεων τῆς αυτοκρατορίας, δηλαδὴ τῆς Ποντικῆς, τῆς Ἀσιανῆς καὶ τῆς Θρακικῆς. Καὶ οὐδόλως ἀλλιῶς! Αὐτὸ ἐπιβεβαιώνεται καὶ ἀπὸ τὰ συμφραζόμενα τοῦ κανόνα (τοὺς λοιποὺς ἐπισκόπους δὲν τοὺς ἐγκαθιστᾷ ὁ πατριάρχης: ἐγκαθίστανται ἀπὸ τοὺς οἰκείους αὐτῶν μητροπολίτες) καὶ ὅλη τὴν μεταγενέστερη μακροαίωνα ἐκκλησιαστικὴ πρακτικὴ.

Τὸ 1919-1920, στὰ πλαίσια τῆς ευφορίας κατόπιν καταρρεύσεως τῆς Ὀθωμανικῆς αυτοκρατορίας καὶ τῆς κατοχῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τὰ στρατεύματα τοῦ Entente, τὸ Φανάρι διατύπωσε

την ιδέα της Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἐνας ἀπὸ τοὺς ἰδεολόγους της, ὁ Χρυσόστομος Παπαδόπουλος, ἔγραφε: «Ἡ προηγούμενη τυραννικὴ δεσποτεία τῶν Τούρκων στὴν Κωνσταντινούπολη παρεμπόδισε τὴν κάθε δράση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἐνῶ τώρα, στὴν ἐλεύθερη πλέον Κωνσταντινούπολη, ὁ Πατριάρχης ἐν πάσῃ περιπτώσει θὰ ἐπωφεληθεῖ ἀπὸ τὴν ἐλευθερία κινήσεων ὄχι μόνο ὅσο ἀφορᾷ τὴν Ἐκκλησία αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὶς λοιπές Ὀρθόδοξες Ἐκκλησίες καὶ τὴν ὑπὸ σύστασιν τώρα Κοινωνία τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἐπιπλέον, ὁ Πατριάρχης θὰ ἐδύνατο νὰ ἔχει παρ' αὐτοῦ καὶ ἀντιπροσώπους ὅλων τῶν Ὀρθόδοξων Ἐκκλησιῶν, νὰ προσκαλεῖ τοὺς προκαθημένους αὐτῶν καὶ λοιποὺς ἐπισκόπους στὴν Κωνσταντινούπολη πρὸς ἐξέτασιν καὶ ἐπίλυσιν τῶν ζητημάτων τοῦ κοινοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ενδιαφέροντος, τῶν ἀφορώντων σὲ ὅλη τὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία».

Δεν υλοποιήθηκαν τότε τὰ σχέδια μετατροπῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως σὲ οἰκουμενιστικὸ κέντρο τοῦ παγκοσμίου χριστιανισμοῦ. Καὶ τότε ἐφαρμόσθηκε τὸ «κοινὸ ἐλάχιστο πρόγραμμα»: ὑπὸ τὶς συνθήκες τῆς ἀπότομης εξαθλιώσεως τῆς Ῥωσικῆς Ἐκκλησίας νὰ καταβληθοῦν προσπάθειες προαγωγῆς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου στὸ ρόλο τοῦ ἡγέτη τῆς παγκόσμιας Ὀρθοδοξίας.

Τὸ Ἰανουάριον 1923 στὴ Εἰρηνικὴ Συνδιάσκεψιν τῆς Λωζάνης ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ἑλληνικῆς ἀντιπροσωπείας Ε. Βενιζέλος δήλωσε ὅτι «τὸ Οἰκουμενικὸ πατριαρχεῖο εἶναι πρωτεύον γιὰ ὅλες τὶς Ὀρθόδοξες Ἐκκλησίες. Ὡς τέτοιο ἔχει νὰ κάνει με ὅλους τοὺς ἀρχηγούς τῶν αυτοκεφάλων Ὀρθόδοξων Ἐκκλησιῶν ἐπ' ὅλων τῶν ζητημάτων τῆς πίστεως, τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς καὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου. Σὲ αὐτὰ τὰ ζητήματα ἀπόψεις καὶ κύρος τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου ἔχουν κρίσιμη σημασία...ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης...ἀνυψώθηκε στὸ ἀξίωμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριάρχου με ἀπόφασιν ὅλων τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν, συμπεριλαμβανομένης καὶ ἐκείνης τῆς Ῥώμης. Κανείς ἀνά τὸν κόσμον εἶναι σὲ θέση νὰ διαχωρίσῃ αὐτὰ τὰ δύο χαρακτηριστικά»[24].

Σημειωτέον ὅτι μιὰ τέτοια, γιὰ νὰ τὰ πούμε ἥπια, διευρυμένη ἐρμηνεία τοῦ πρωτείου τιμῆς τοῦ θρόνου Κωνσταντινουπόλεως ἐπεδίωκε ἐκείνη τὴν ἐποχὴ καὶ τὶς πρακτικὲς ἐφαρμογές: νὰ ἀσκηθεῖ ἡ πίεσις στὴν ἀντιπροσωπείαν κεμαλικῶν, ἡ ὁποία ζητοῦσε τὴν ἀπέλασιν τοῦ πατριάρχου ἐκτὸς Τουρκίας. Προφανῶς, γιὰ τὸν ἴδιον λόγον ὁ ἐπικεφαλὴς τῆς ἱερᾶς Συνόδου Ἱεραρχίας τῆς Ὑπερορίου Ῥωσικῆς Ἐκκλησίας Μητροπολίτης Ἀντώνιος Χραποβίτσκι στὴν ἐπιστολὴν στὸν πρόεδρον τῆς Συνδιασκέψεως τῆς Λωζάνης ἐπέτρεψε ἀπερισκέπτως στὸν εαυτόν του νὰ χαρακτηρίσῃ τὸν πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως «ἄκρον κριτὴν τῶν Ὀρθόδοξων χριστιανῶν ὅλων τῶν χωρῶν»[25].

Τὸ Φανάρι ἐπιχείρησε νὰ κατοχυρώσῃ αὐτὴ τὴν πρόσκαιρην συγκυρίαν με τὴν δήλωσιν περὶ προπαρασκευῆς τῆς πανορθόδοξου Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Αὕτη ἡ Σύνοδος προγραμματίσθη ἀπὸ τὸ οὕτως λεγόμενον «Πανορθόδοξον Συνέδριον» τοῦ 1923 με συμμετοχὴ 9 ἀτόμων με ἐπικεφαλὴς τὸν Μελέτιο Μεταξάκη καὶ διορίσθη νὰ γίνῃ τὴν ἡμέραν Πεντηκοστῆς τοῦ 1925 στὴν Ἱερουσαλὴμ με



την από 27<sup>ης</sup> Μαΐου 1927 πράξη του πατριάρχη Γρηγορίου Ζ' Ζερβουδάκη. Είναι χαρακτηριστικό ότι 11 ημέρες πριν, στις 6 Μαΐου, ο ίδιος Γρηγόριος Ζ' μαζί με την περί αυτό Σύνοδο κάλεσε τον Άγιο Πατριάρχη Τύχωνα να παραιτηθεί και να καταργήσει, «έστω και προσωρινώς» το πατριαρχικό θεσμό στη Ρωσία και πολύ σύντομα εκ των πραγμάτων αναγνώρισε τη Σύνοδο ανακαινιστών[26].

Ο Γρηγόριος Ζ' απέθανε ήδη το Νοέμβριο, ενώ ο εκλεγείς στη θέση του Κωνσταντίνος ΣΤ' απελάθηκε από τους Τούρκους. Ούτως εχόντων των πραγμάτων, η ιδέα περί συγκλήσεως της Οικουμενικής Συνόδου έπρεπε να εγκαταλειφθεί.

Πρέπει να δεχθούμε, ότι ακόμη και με αυτό το περιβάλλον των ραδιοουργιών εις βάρος της Ρωσικής Εκκλησίας στη Κωνσταντινούπολη την εποχή εκείνη ακόμη σώζονταν οι νηφάλιες εκκλησιαστικές αντιλήψεις, οι οποίες αποτυπώθηκαν στην επίσημη ανακοίνωση της 20<sup>ης</sup> Ιουλίου 1924: «Συμφώνως προς τους ιερούς κανόνες της Ορθόδοξου Ανατολικής Εκκλησίας κάθε Ορθόδοξο Πατριαρχείο, όπως: Κωνσταντινουπόλεως, Αλεξανδρείας, Αντιοχείας, Ιεροσολύμων, Ρωσσίας και Σερβίας και κάθε Αυτοκέφαλος Ορθόδοξος Εκκλησία...ημπορούν να ασκούν την πνευματική αυτών εξουσία μόνον εντός των φυσικών αυτών ορίων και εκτός αυτών αδυνατούν να ασκούν θρησκευτικές ή πνευματικές ενέργειες. Οι εκκλησιαστικές επ' αυτού διατάξεις είναι ρητές και αδιαπραγμάτευτες».

Δεν υπάρχει εδώ η δυνατότητα να απαριθμήσουμε όλες τις φάσεις μετασχηματισμού της κωνσταντινουπολίτικης εκκλησιολογίας κατά το δεύτερο ήμισυ του 20<sup>ου</sup> και στις αρχές του 21<sup>ου</sup> αι.

Ας παραθέσουμε μόνο δύο, τα πλέον χαρακτηριστικά.

Στις 24 Σεπτεμβρίου 2008, κατά την ομιλία του στην συνέλευση ολομέλειας της Ευρωπαϊκής Βουλής ο πατριάρχης Βαρθολομαίος δήλωσε: «Ως αμιγώς πνευματικός θεσμός το καθ' ἡμᾶς Οικουμενικό Πατριαρχείο πράγματι αγκαλιάζει την παγκόσμια αποστολικότητα, η οποία προσπαθεί να ανυψώσει και να διευρύνει τη συνείδηση της ανθρώπινης οικογένειας, προκειμένου να γίνει κατανοητό ότι όλοι ζούμε στον ίδιο σπίτι. Αυτή είναι στη βασική της έννοια η σημασία της λέξεως «οικουμενικός», διότι η «οικουμένη» είναι ο κατοικούμενος κόσμος, η Γη, η οποία εκλαμβάνεται ως σπίτι, όπου κατοικούν όλοι οι λαοί, οι φυλές και τα έθνη». Και συνεχίζει: «Όπως σας τυγχάνει γνωστό, το καθ' ἡμᾶς Πατριαρχείο δεν είναι μια «εθνική» Εκκλησία, αλλά μάλλον η θεμελιώδης κανονική έκφραση της οικουμενικής διαστάσεως του ευαγγελικού μηνύματος και της ανάλογης σε αυτή ευθύνη στην εκκλησιαστικής ζωή. Αυτός είναι ο πλέον βαθύς λόγος, συμφώνως προς τον οποίο οι πατέρες της Εκκλησίας και οι Σύνοδοι την αποκάλεσαν «Οικουμενική». Κάθε φροντίδα της Κωνσταντινουπολίτιδος Εκκλησίας υπερβαίνει κάθε γλωσσικό, πολιτιστικό, εθνικό ή ακόμη θρησκευτικό προσδιορισμό, εφόσον προσπαθεί να υπηρετεί όλους τους λαούς» [27].

Στις αρχές του 2014 σε ανταπόκριση στην ανακοίνωση του Πατριαρχείου Μόσχας επί του

πρωτείου εντός της Εκκλησίας εμφανίζεται ένα πολεμικού χαρακτήρος κείμενο του Μητροπολίτου Προύσης Ελπιδοφόρου Λαμπρινιάδη με τίτλο «Primus sine paribus». Εκεί, ο καθηγητής θεολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, επιχειρώντας την από δογματικής απόψεως άκρως επίμαχη ερμηνεία του εκκλησιαστικού πρωτείου μέσω Τριαδολογίας, διατύπωσε την ακόλουθη θέση: «Ἐὰν θέλωμεν νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ πηγῆς ἑνὸς πρωτείου εἰς τὴν ἀνὰ τὴν οἰκουμένην Ἐκκλησίαν, αὕτη εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ πρόσωπον τοῦ ἐκάστοτε Ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, ὁ ὁποῖος, ὡς ἀρχιερεὺς εἶναι μὲν πρῶτος «μεταξὺ ἴσων», ὡς Κωνσταντινουπόλεως, ὅμως, καὶ συνεπῶς ὡς Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, εἶναι πρῶτος δίχως ἴσον (primus sine paribus)» [28].

Πρέπει να δεχθούμε ότι ακριβώς αυτές οι πεποιθήσεις, οι οποίες ούτε διαμορφώθηκαν αλλά ούτε και ανακοινώθηκαν μόλις χθες, και κείνται στη βάση όλων των ενεργειών του Κωνσταντινουπόλεως κατά το παρόν και κατά το εγγύς μέλλον.

## ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Όπως διαπιστώνουμε, η βασική σημασία στη σημερινή συζήτηση έχει η αντίληψη της Οικουμενικής Εκκλησίας υπό την οποία κάθε σύγχρονος Ορθόδοξος χριστιανός εκλαμβάνει το πλήρωμα της παγκόσμιας Ορθοδοξίας.

Από τις παραπάνω πηγές, οι οποίες ανήκουν τόσο στην περίοδο των πρώτων αιώνων του χριστιανισμού, όσο και στο πρόσφατο παρελθόν, συμπεραίνεται με ασφάλεια ότι η Ορθόδοξη εκκλησιαστική-κανονική παράδοση ουδέποτε έβλεπε τον προσδιορισμό «οἰκουμενικός» στον τίτλο του Κωνσταντινουπόλεως όσο και ενός άλλου επισκόπου ως ένδειξη της καθολικής αυτού δικαιοδοσίας.

Η λέξη «οἰκουμένη» από την εποχή της Καινής Διαθήκης, συνήθως ερμηνεύετο ως ένδειξη της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Συνεπώς, ο προσδιορισμός «οἰκουμενικός» αντελαμβάνετο ως «παναυτοκρατορικός». Ακριβώς αυτή η σημασία απεδόθη αρχικά στην ονομασία των Οικουμενικών Συνόδων και των πέντε οικουμενικών πατριαρχικών θρόνων.

Είναι ανάγκη να τονισθεί σαφώς και ρητώς: ο αρχαίος τίτλος «οἰκουμενικός πατριάρχης», ο οποίος κατά την εποχή μας εφαρμόζεται σε σχέση προς τον αρχιεπίσκοπο Κωνσταντινουπόλεως, ουδεμία σχέση έχει προς το σύγχρονο όρο «οικουμενικός» με την έννοια «παγκόσμιος». Δεν είναι άλλο από την υπόμνηση του αρχαίου καθεστώτος της Νέας Ρώμης ως πρωτεύουσας της κάποτε ακμαίας πολιτικής «οικουμένης» της Ανατολικής Ρωμαϊκής ή Βυζαντινής αυτοκρατορίας. Μετά την άλωσή της «οικουμενικές» αποκαλούντο Σύνοδοι του νέου προμαχώνα της παγκόσμιας Ορθοδοξίας, δηλαδή του κράτους της Ρωσίας, κάτι το οποίο, όμως από πλευράς της Ρωσικής Εκκλησίας δεν

έγειρε αξιώσεις επί παγκοσμίου κυριαρχίας. Ως προς την καθολικότητα της Αγίας Αποστολικής Εκκλησίας του Χριστού, αυτή η καθολικότητα ανέκαθεν εκφράζετο όχι μέσω της γεωγραφικής στην ουσία κατηγορίας «οικουμενικότητας», αλλά μέσω της έννοιας της ενότητας, ολοκληρότητας, γενικότητας, οι οποίες περιλαμβάνονται στον Ελληνικό όρο «καθολική».

[1] Λ.χ. σε σχέση με τους αγώνες: ἀγῶνας ἱεροῦς οἰκουμενικοῦς (ἐπιγραφή του 3 αι.) [IG3#129]. Άλλα παραδείγματα βλ.: Liddell H.G., Scott R., Jones H.S. A Greek-English Lexicon. 9 ed., with a revised supplement. Oxford: Clarendon, 1996.P.1205.

[2] ἐξῆλθεν δόγμα παρὰ Καίσαρος Αὐγούστου ἀπογράφεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην.

[3] οἱ τὴν οἰκουμένην ἀναστατώσαντες.

[4] πᾶσιν τοῖς Ἰουδαίοις τοῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην.

[5] τὴν οἰκουμένην τὴν μέλλουσαν.

[6] Βλ. παραδείγματα: σημεῖα οἰκουμενικὰ (στον Προκόπιο Γάζης 5-6 αι.) [Procopius Gazaesus. Commentarii in Isaiam //PG. T.87/2. Col. 2301]; τρόπαια οἰκουμενικὰ (Θεοφύλακτος Σιμοκάττης, 7 αι.) [Theophylactus Simocatta. Historiae, IV, 11.8].

[7] Βλ. Digesta VII.35; XVIII.48 (πᾶσα ἡ οἰκουμένη).

[8] Αυτά μᾶς υπέδειξε ο M. Gratsiansky, για τα οποία και τον ευχαριστούμε.

[9] **Νίκαια (325, Κωνσταντίνος).** «...θελήσει θεοῦ συνεκάλεσα εἰς τὴν Νικαέων πόλιν τοὺς πλείστους τῶν ἐπισκόπων. ... ὃ γὰρ τοῖς ἀγίοις ἤρρεσεν ἐπισκόποις, οὐδέν ἐστιν ἕτερον ἢ μόνου τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ γνώμη, μάλιστα ὅπου γε καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα τοιούτων καὶ τηλικούτων ἀνδρῶν ταῖς διανοαῖς ἐγκείμενον τὴν θεῖαν βούλησιν ἐξεφώτισε». [Gelas. Hist. eccl. II 36] –

**Κωνσταντινούπολη (381, Θεοδόσιος Α').** «Τάδε ὤρισαν οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει χάριτι Θεοῦ συνελθόντες ἐπίσκοποι ἐκ διαφορῶν ἐπαρχιῶν κατὰ κλήσιν τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως Θεοδοσίου». [Mansi, III, 557] – **Ἔφεσος (431, Θεοδόσιος Β').** «σπουδὴν τιθέμεθα πρὸ τῶν ἄλλων τὴν ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν θεῶ πρόπουσαν καὶ τοῖς ἡμετέροις καιροῖς πρόσφορον διαμένειν...ταῦτά τε συνορῶντες διὰ τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης καὶ τῆς φιλαλλήλου γνώμης τῶν εὐσεβούντων κρατύνεσθαι, πολλάκις μὲν ἤδη διὰ τὰ κατὰ καιρὸν συμπεσόντα ἀναγκαίαν τὴν τῶν ἀπανταχόθεν ἀγιωτάτων ἐπισκόπων θεοφιλῇ σύνοδον ἡγησάμεθα, ὀκνηρότεροι δὲ ὅμως περὶ τὸν

σκυλμὸν τῆς αὐτῶν θεοσεβείας γεγόμεν. ἀλλ' ἡ τῶν νῦν ἀναγκαίων ἐκκλησιαστικῶν τε καὶ τῶν ταύταις συνημμένων δημοσίων χρειῶν ζήτησιν χρεωδεστάτην τε καὶ ἀπαραίτητον ταύτην ἀπέδειξεν». [ACO I.1.1, 115] – **Χαλκηδών (451, Μαρκιανός)**. «Ἡ παντοτινὴ φροντίδα των Ὀρθοδόξων καὶ ευλαβῶν αυτοκρατόρων ἦταν νὰ ξεριζώσουν τις ἀναφυόμενες κατὰ διαστήματα αἰρέσεις καὶ νὰ εξασφαλίζουν τὴν εἰρήνῃ τῆς Ἀγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας με τις συνόδους ευλαβεστάτων ἐπισκόπων καὶ τὴν ομόψυχη διακήρυξη τῆς Ὀρθοδόξου πίστεως». –

**Κωνσταντινούπολη (680, Κωνσταντῖνος Δ')**. «...ἅπαντα τῆς φιλοχρίστου ἡμῶν πολιτείας τὰ πράγματα δεύτερα τῆς χριστιανικωτάτης ἡμῶν πίστεως τιθέμενοι... ΣΑΝΣΙΜΟΥΣ συναθροῖσαι τὴν πατρικὴν ὑμῶν μακαριότητα πάντας τοὺς ὑπὸ τὸν ἀγιώτατον αὐτῆς θρόνον τυγχάνοντας ὀσιωτάτους μητροπολίτας τε καὶ ἐπισκόπους κατὰ ταύτην τὴν θεοφύλακτον ἡμῶν καὶ βασιλίδαν πόλιν». [ACO(2) II.1, p.10] – **Νίκαια (787, Κωνσταντῖνος ΣΤ' καὶ Εἰρήνη)** «ἡ ἡμετέρα εὐσεβὴς βασιλεία πρὸς εἰρήνῃν καὶ ὁμόνοιαν πᾶσαν τὴν Ῥωμαϊκὴν πολιτείαν διευθύνειν σπεύδομεν, ἐξαιρέτως δὲ τῆς τῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ ἐκκλησιῶν εὐταξίας φροντίζειν βουλόμεθα καὶ τὴν τῶν ἱερέων ἔνωσιν διὰ παντὸς ἐμπορεύεσθαι προαιροῦμεθα ἀνατολῆς, ἄρκτου, δύσεώς τε καὶ μεσημβρίας. [ACO(2) III.1, p.42].

[10] Ενδεικτικὴ εἶναι ἡ θέση τοῦ πάπα Γελασίου: *unius cujsque synodi constitutum, quid universalis Ecclesiae probavit assensus, non aliquam magis exequi sedem prae ceteris oportere quam primam, quae et unamquamque synodum sua auctoritate confirmat* «διάταξη οἰασδήποτε Συνόδου, ἡ οἷα ἐνεκρίθη με τὴ συγκατάθεση τῆς *Οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας*, πρέπει περισσότερα καὶ πρὶν ἀπὸ τοὺς ὅλους νὰ ἐφαρμόζεται ἀπὸ κανένα ἄλλο θρόνον, παρά ἀπὸ τὸν πρῶτον, ὁ οἷος με τὴν αὐθεντία τοῦ καὶ ἐγκρίνει κάθε Σύνοδο» [Gelasii ep. 26//Thiel. P.395].

[11] Mansi, t. VI. P. 855.

[12] Mansi, t. VI. PP. 1005, 1012, 1021, 1029.

[13] C.J.I.2.24//CIC.Bd.II.S.17-18.

[14] Αυτόθι.

[15] CIC.Bd.III.S. 655.

[16] CIC.Bd.III.S. 518

[17] Theophanes Confessor, *Chronographia*.p.3.

**[18]** Sobranie gosudarstvennyh gramot i dogovorov, hranyashihsya v Gosudarstvennoy kollegii inostrannyh del (Συλλογή κρατικών γραμμάτων και συμφωνιών, των φυλασσομένων στο Κρατικό Κολλέγιο διεθνών υποθέσεων). έν Μόσχα, 1819. Μέρος Β'. Σελ. 97.

**[19]** Sudebnik tsarya Theodora Ioannovicha 1589 g. (Θεσμολόγιο του τσάρου Θεοδώρου Ιωάννοβιτς του 1589) έν Μόσχα.,1900. Σελ. 1. Pamiatniki diplomaticheskikh snosheniy Moskovskogo gosudarstva s polsko-litovskim gosudarstvom. T. 4 (1598-1608). Έν Μόσχα, 1912. Σελ. 17,39,117,245,276,350,755 («πάσης τής οίκουμενικής συνόδου τής βασιλίδος Μόσχας και πάσης τής μεγάλης Ρωσσίας», 1606). Τα αποσπάσματα παραχωρήθηκαν ευγενώς από τον πατέρα Παύλο Αιρμίλοφ.

**[20]** Mansi, t. XII. P. 983.

**[21]** Έγκύκλιος Πατριαρχική και Συνοδική Έπιστολή πρὸς τοὺς ἱερωτάτους καὶ Θεοφιλεστάτους έν Χριστῷ ἀδελφοὺς Μητροπολίτας καὶ Ἐπισκόπους καὶ τὸν περὶ αὐτοὺς ἱερὸν καὶ εὐαγῇ κλήρον καὶ ἅπαν τὸ εὐσεβὲς καὶ ὀρθόδοξον πλήρωμα τοῦ Ἀγιωτάτου Ἀποστολικοῦ καὶ Πατριαρχικοῦ Θρόνου Κωνσταντινουπόλεως. Έν Κωνσταντινουπόλει, 1895. Έκ τοῦ Πατριαρχικοῦ Τυπογραφείου. σσ. 12-13.

**[22]** Ἡμερολόγιον τοῦ ἔτους 1906. Έν Κωνσταντινουπόλει, 1905.Σ. 326.

**[23]** [http://users.uoa.gr/~nektar/orthodoxy/tributes/regulations/04\\_en\\_xalkhdoni.htm](http://users.uoa.gr/~nektar/orthodoxy/tributes/regulations/04_en_xalkhdoni.htm)

**[24]** The National Archives of the United Kingdom, Foreign Office, 839/35. Cit. ex προς υποστήριξη διατριβή της Α. Chibisova.

**[25]** Tserkovnye vedomosti, 1923. № 1-2.Ρ. 1-2. Cit. ex: Mazyrin A. svyash., Kostriukov A.A. Iz istorii vzaimootnosheni Russkoj i Konstantinopolskoj Tserkvey v XX veke. Μ.: Izd-vo PSTGU, 2017.Ρ.69.

**[26]** Βλ. Mazyrin A. svyash., Kostriukov A.A. Αυτόθι. Σελ. 65-69.

**[27]** <https://www.archons.org/ru/-/ecumenical-patriarch-bartholomew-addresses-european-parliament>

**[28]**<https://www.patriarchate.org/el/-/primus-sine-paribus-hapantesis-eis-to-peri-proteiou-kei-menon-tou-patriarcheiou-moschas-tou-sebasmiotatou-metropolitou-prouses-k-elpidophorou>